

Riskikeskustelun vaikeus

Geenitekniikalla muunnetun maissin, soijan, rapsin ja puuvillan viljelyalan osuus on kasvanut Pohjois-Amerikassa jo perinteisesti jalostettujen lajikkeiden ohi, kirjoittaa

Teemu Teeri *Luonnon Tutkijan* 5/2003 pääkirjoituksessa. Samaan aikaan Euroopassa geenitekniikan käyttöä säädellään direktiivein ja uusien GM-viljelylajikkeita ei ole hyväksytty vuoden 1998 jälkeen. Teeren mielestä tämän EU:n aikalisän soisi jo päättyvän.

Miksi amerikkalaiset ovat siis niin myönteisiä tälle uudelle teknologialle? Välinpitämättömyyttään? Tuskin. Teeri muistuttaa, että ”kyllä amerikkalaisillakin oli ankara yleisökeskustelunsa 1980-luvulla, kun eurooppalaisia asia ei kiinnostanut vielä vähäkään”. Teeri viittaa tässä myös omaan väitöskertoonsa vuodelta 1988, jossa otti esille tämän keskustelun laajuuden, erityisesti Yhdysvalloissa.

Teeri pitää toki hyödyllisenä, että mahdollisista riskeistä keskustellaan, mutta ei silti voi ymmärtää kritiikkiä, jota perustellaan sillä, ettei tekniikan käytön vaikutuksista tiedetä vielä kaikkea (”niin kuin mistään asiasta tiedettävään”, toteaa Teeri) tai että vaaditaan nollariskiä, ”jolloin unohdetaan, että kysymyksessä on vaihtoehtojen punninta – myös GM-tekniikan hyödyntämättä jättämisellä on riskinsä!”. Teeri harmittelee myös, että tällainen riskikeskustelu jättää jälkensä myös asiantuntijoihin.

Teeri toteaa, että geenien karkaamisesta pellolta luontoon tai manipulointujen geenien sekundaarisista vaikutuksista on enemmän tietoa, kuin yleensä arvioidaan. ”Uuden GM-tekniikan riskejä tulee punninta suhteessa perinteiseen jalostukseen.” Hyödyt taitavat sentään olla haittoja melkoisesti suuremmat.

”Voi tätä ihmisen osaa maailmassa” eli toimikuntamietintö luovuuskertomuksena

Kaikkihan sen tietävät, että komiteoiden ja ministeriöiden asettamien työryhmien loppuraportit ja -mietinnöt ovat asiaproosaa, kuivakastakin. Vaan voivat asiat olla toisinkin.

Nykyisen hallituksen ohjelman mukaan

”Valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittinen periaatepäätös antaa hyvän pohjan kulttuurin ja taiteen edistämiseksi. Luovan toiminnan edellytysten kehittämiseksi laaditaan koko maan kattava luovuusstrategia.” Ja ei sitten muuta kuin työryhmä pystyy ja ehdotusta laatimaan; tuloksena *Luovuuskertomus. Ehdotus hallitusohjelmassa tarkoitetun luovuusstrategian tekemisen luonteesta, lähtökohdista ja toteuttamisen tavoista* (Opetusministeriö 2004).

Siis mitä: maassa tarvitaan lisää ’luovuutta’ ja ministeriö ryhtyy tätä ’luovuutta’ johtamaan?

Työryhmän loppuraportti on ehdottoman hämmäntävää luettavaa. Jotakin samaa konventioista poikkeamista kuin vaikkapa Riitta Nelimarkan kuulussa väitöskirjassa. Lukija ei ole aivan varma onko kyse parodiasta vai vain uudenlaisesta, totutusta poikkeavasta ilmaisusta. Luovuuskertomuksen avauskappale, otiskoituna *Tulen keksiminen*, jo johdattaa lukijan tunnelmaan: ”Oikea asia, totesivat kaikki, jotka sitä oli kutsuttu pohtimaan. Polttaa, polttaa, huudahtivat myös lapset leikeissään, kun etsijä lähestyy kätkeyttä kohdetta.” Parodiaa vai ei: ”Tärkeä, jopa polttava asia oli tunnistettu ja nimetty, kun hallitusohjelmaan oli kirjattu sitä koskeva lausuma: luovuusstrategian laatiminen”.

Kuin epävarmana oman työnsä mielekkyydestä työryhmä jopa huudahtaa loppuraporttissaan: ”Voi tätä ihmisen osaa maailmassa: on oltava jopa niin luova, että on löydettävä luovuus uudelleen!”

Pohdittuaan luovuuden olemusta ja omaa työtään työryhmä vielä parahtaa: ”Mutta että luovuus on löydettävä? Mihin luovuus muka on kadonnut? Kuka sen varasti?” Ja hieman myöhemmin: ”Mikä on tämä ”saatanallinen mylly”, joka jauhaa luovuuden toteuttamisen mahdollisuudet ihmisistä pois?” Esitettyään erilaisia luovuuden toteutumisen ehtoja, työryhmä toteaa kuin itseironisesti: ”Haihattelijoiden klubiko tämä olikin? Tällaistaako siitä luovuusstrategiatyöstä sitten tuleekin? Valitusta valituksen perään ...” Ja edelleen työryhmän loppuraportista, kuin huipennuksena: ”Sanoja, sanoja, sanoja ... Mutta muutetaanko sanoilla maailmaa? Sitä paitsi sanat voivat olla myös

petollisia. Kun luovuuden merkitystä aletaan toistaa kaikkialla, kun siitä tulee hokema, olemmeko jo menettäneet pelin. Luovuus siellä ja luovuus täällä, siellä luovuus, täällä luovuus, joka puolella luovuus, hiiala-hiiala hei ...”.

Ja jälleen kuin itseironisesti: ”Luovuusstrategia? Sehän on melkein sama kuin valtiotalta ryhtyisi laatimaan onnellisuusstrategiaa! Kaikkien on oltava luovia ja onnellisia, siis luovuuskomitea pystyy, luovuusasiamiehet alueille ja kuntiin ... Harakatkin meille nauraa, jos sellaista yrittäisimme. Mahdoton tehtävä”. Työryhmän mielestä ”on myös tavallaan paradoksi myös se, miten luovuutta voidaan mitenkään ohjelmallistaa, hankkeistaa tai muuten järjestelmöidä”.

Ja kun loppuraportissa vielä tunnustetaan, että ”jo nyt, ilman mitään erityistä kansallista luovuusstrategiaa, on eri tahoilla meneillään erilaisia aktiviteetteja”, lukija ehtii jo huoahata, että ei tässä mitään hätää ole, että ei työryhmäkään usko asiaan.

Mutta ei, kyllä työryhmä oli tosissaan liikkeellä ehkä sittenkin: työryhmä päättyi kaiken epäuskoisen runollisuuden jälkeen esittämään, että opetusministeriö nimeäisi pienehkön innovatiivisen ryhmän aloitteiden tekijäksi, hankkeiden ym. operaatioiden käynnistäjäksi ja niiden seurailijaksi. Työryhmän tueksi tulisi koota ”ideoiva ja aloitteellinen, toimenpiteitä suunnitteleva ja toteuttava sihteeristö”. Siis valtiollinen luovuustyöryhmä ja luovuussihteeristö? Ja mitä näillä valtiollisilla luovuusinstansseilla tehtäisiin? No, niiden toivottaisiin antavan ”henkisen tuen olemassa oleville eri tahojen luovuutta edistäville hankkeille ja legitimoimaan ne tarvittaessa luovuusstrategiantyön kehyksiin”. Työryhmä etsisi valppaasti myös luovuuden ”sokeita pisteitä” yhteiskunnassa. Lisäksi edellytetään perustettavan työryhmän valmistuttavan luovuusstrategiatyön tavoitteita ilmentävän kehyskertomuksen esimerkiksi dvd-levynä.

Kaikki tämä työ olisi tarkoitus toteuttaa kolmessa vaiheessa, kolmen vuoden aikana. Kunkin vaiheen jälkeen muotoiltaisiin uudet tavoitteet ja strategiat seuraavaan vaiheeseen.

Ja mitä kaikki maksaisi: pelkästään ensimmäinen vaihe 90 000 euroa (esiselvitykset palkkioineen ja painatuksineen 35 000, kokouskulut ja keskustelufoorumit 21 000 ja kehyskertomuksen esittely dvd-levynä 34 000). Seuraavissa vaiheissa laadittaisiin sitten uudet kustannusarviot.

Epäilijä saattaisi arvella, että näiden sum-

mien jakaminen vaikka anomuksesta joillekin hyvälle hankkeille edistäisi tätä kaivattua ”luovuutta” hitusen todennäköisemmin.

Jonkinlainen syntipukki tälle ’luovuusstrategialle’ taitaa löytyä SITRAn Suomi 2015-ohjelman kuudennen kurssin loppuraportissa vuoden 2003 alussa. Siinä kirjoitetaan: ”luovuus on saatava osaksi seuraavaa hallitusohjelmaa ja samalla on nopeasti määriteltävä kansallisen luovuusstrategian linjaukset”. Sieltä se sitten hallitusohjelmaan taisi ponnahtaa.

Mutta ehkä luovuustyöryhmän raporttiinsa kirjaama toteamus ”Karavaani kulkee, projektit tulevat ja menevät” toteutuu lopulta tässäkin?

Toiset palkinnot kelpaavat toiset eivät?

Svenska litteratursällskapet i Finland vietti näyttävästi vuosijuhlaansa ja Runebergin 200-vuotisjuhlaa 5. helmikuuta. Pääjuhlassa seura jakoi runsaasti hienoja palkintoja ansioituneille kirjailijoille, niin kauno- kuin tietokirjailijoille. Eräs palkinnonsaaja sai mielen hieman kysymysmerkille. Viime vuoden lopulla nimittäin kirjailija **Fredrik Lång** kieltäytyi näyttävästi olemasta yksi kuudesta Finlandia-ehdokkaasta. Ei siis pitänyt tällaisesta kirjailijoiden kilpailutamisesta tai arvioittamisesta muita vastaan. SLS:n myöntämä palkinto hänelle kelpasi – mutta eikös senkin palkinnon myöntämisessäkin arvioitu eri kirjailijoita? Arviointi vain tapahtui ilman julkisuutta. Mutta mikä ero lopulta? Palkintoja kumpainenkin, huomattavia, yhdelle tekijälle. Outoa.

Toisaalta: tällainen ei ole outoa kirjallisessa maailmassamme. Itsekin olen kerran istunut raadissa, joka olisi palkinnut erään ansiokkaan tekijän, mutta tämä ei palkintoa suostunut ottamaan vastaan. Ei katsonut ansainneensa sitä. Annoimme sitten toiselle, joka ei epäröinyt ansioitaan.

Herhiläiset tulevat!

Euroopan suurin ampiainen herhiläinen tekee paluuta Suomeen. Herhiläinen oli 1930-luvun lämpiminä kesinä melko yleinen Kaakkois-Suomessa, mutta aktosi sitten lähes jäljettömiin Suomesta. 1990-luvulla siitä alkoi löytyä jälleen merkkejä ja 2000-luvun lämpiminä kesinä on jopa tehty lukuisia pesintähavaintojakin. Herhiläinen on siis tekemässä paluuta, kirjoittavat **Ilkka Teräs, Juha Jantunen, Antti Pekkarinen,**

Kimmo Saarinen ja Jorma Sorjonen *Luonnon Tutkijassa* 5/2003.

Kaikki Maija Mehiläisensä lukee muistanevat ilkeät ja pahantahtoiset herhiläiset varsin hyvin [Maija Mehiläisestä faabelien eli eläinsäntujen poliittisessa perinteessä kiinnostunut voi tutustua teemaan vaikkapa Sulevi Riukulehdon ja Kari Pöntisen artikkelissa *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä 7/2001 ("Lukiko Hitler Maija Mehiläistä?") tai teoksessa *Politiikkaa lastenkirjoissa*, toim. Riukulehto, Pöntinen, Anssi Halmesvirta, SKS 2001].

Lisää vuoden 2004 merkkihenkilöitä

Tieteessä tapahtuu -lehden viime niteessä kerrottiin vuoden 2004 merkkihenkilöistä ja -tapahtumista, syntymä- ja kuolinvuosista. Tarkat lukijat ovat jääneet kaipaamaan muutamia huomion kiistatta ansainneita nimiä. Todettakoon siis, että:

Suuren matemaatikon ja metafysiikan Leibnitzin oppilaan saksalaisfilosofi **Christian Wolffin** (1679–1754) kuolemasta tulee kuluneeksi 250 vuotta. Wolff tuli mm. muotoilleeksi mm. termille "ontologia" täsmällisen sisällön ("oppi olevaisesta"), hän eriytti ontologiset probleemit muista metafysisistä kysymyksistä. Olennaista oli siis mm. kysymys siitä, miksi todellisuus on sitä mitä on tai miksi todellisuus ei ole toisin. Wolffin iski sitten muutamaa vuosikymmentä myöhemmin maanrakoon Immanuel Kant *Puhtaan järjen kritiikissään*.

Mutta Wolffia ollaan kaivamassa haudastaan jälleen parrasvaloihin: häntä on viime vuodet tutkittu aktiivisesti myös Suomessa (mm. Vesa Oittinen ja Jyrki Siukonen), hän saa juhlavuotenaan Saksassa lisäksi suuren huomion kun hänen kunniaakseen järjestetään Hallsessa suuri kongressi huhtikuun alussa, puhujien joukossa mm. dosentti Vesa Oittinen Suomesta (ohjelmasta tarkemmin osoitteessa .

Turun Akatemian professorin **Henrik Gabriel Porthanin** (1739–1804) kuolemasta on maaliskuussa kulunut 200 vuotta. Porthan kelpasi myös sankarihahmoksi 1800-luvulla: hänelle pystytettiin vuonna 1864 Suomen ensimmäinen kansallismonumentti, julkinen henkilöpatsas Fredrik Cygnaeuksen aloitteesta, pystyttäjänä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mutta mikä oli Porthanin arvo suurmiespörsissä? Ristiriitainen. Esimerkiksi J. V. Snellman totesi jo vuosia ennen patsashanketta, ettei Suomessa mitään suurmiehiä ollutkaan: "Mikä näet luokaan Porthanin nimeen sen sädekehän? – Saattaa tuntua oudolta, mutta me

vastaamme tuohon: eivät suinkaan hänen teoksensa! Suhteellisen harvat henkilöt maassamme edes tietävät, mitä Porthan on kirjoittanut." Ei luettu 150 vuotta sitten, eikä juuri nykyisinkään. Sellaista on elämä suurmiespörsissä.

Porthanista, hänen ajastaan ja vaikutuksestaan kiinnostuneet voivat perehtyä tähän Suomen historian isäksikin tituleerattuun suurmieheen tutustumalla vaikkapa Rafael Koskimiehen kirjaan *Porthanin aika. Tutkielmia ja kuvauksia* (Otava 1956) tai professori Matti Klingen kirjaan *Mikä mies Porthan oli?* (SKS 1989). Tai sitten suoraan Porthania itseään teoksista *Porthan, valitut teokset* (suom. Iiro Kajanto, SKS).

Saksalaisfilosofi **Ludvig Feuerbach** (1804–1872) puolestaan täyttää 200 vuotta. Hegelin oppilas Feuerbach oli se mies joka jo ennen Juice Leskistä (vrt. Juicen laulua Sika) tuli lausuneeksi, että "ihminen on mitä hän syö" ("Der Mensch ist was er isst"). Hänen mukaansa ihmisen elämään eivät nimittäin vaikuta vain "absoluuttinen henki" vaan ne todelliset olot, missä ihminen joutuu elämään. Ajattelua ei hänen mukaansa tulisi perustaa uskonnon varaan; Feuerbach pyrki osoittamaan, että teologia ja jumaluusoppi onkin todellisuudessa antropologiaa, oppia ihmisestä. Jumala on ei ole lopulta muuta kuin ihminen itse, jumaluskon tilalle on asetettava luja usko ihmiseen itseensä. Feuerbach vaikutti suuresti mm. Marxin ja Engelsin ajatteluun.

Samaan kunnioitettavaan 200 vuoden ikään pääsee saksalainen kasvitieteilijä **Matthias Schleiden** (1804–1881), "aikansa omituisimpia tutkijapersoonallisuuksia", kuten häntä luonnehtii Erik Nordenskiöld klassikon asemaan nousseessa *Biologian historia* -teoksessaan (1927–1928).

Schleiden aloitti oikeustieteen opinnoilla, tuli lakitieteen tohtoriksi, toimi asianajajana, kunnes synkkämielisyytään ampui itseään ohimoon – tuloksetta. Sen jälkeen kuitenkin mielenkiinto suuntautuiinkin luonnontieteisiin. Sittemmin hän toimi mm. Jenan yliopistossa kasvitieteen professorina. Schleiden saavutti suuren kuuluisuuden vuonna 1838 julkaistulla kirjoituksellaan "Beiträge zur Phyto-genesis". Siinä hän esitti ensimmäistä kertaa, että kasvit ovat soluyhdyskuntia. Artikkelissa esitetty solunmuodostusteoria sen sijaan osoittautui erheelliseksi. Vielä merkittävämmäksi osoittautui hänen oppikirjansa *Grundzüge der wissenschaftlichen Botanik* vuodelta 1842.

Jan Rydman.